

Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της αντιμετώπισης σύγχρονων μορφών εγκληματικής δράσης

και ειδικότερα του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος.

Γεώργιος Χλούπης, Επιστημονικός Συνεργάτης Νομικής Σχολής, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Δικηγόρος.

Η παρούσα εισήγηση αφορά σε ένα ιδιαίτερα ευρύ και πολυσχιδές θέμα, του οποίου, ένεκα του περιορισμένου χώρου, θα θιχτούν απλώς κάποιες παράμετροι ώστε να αποτελέσουν αφορμή για περαιτέρω συζήτηση.

Η αντιμετώπιση του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος^[1] (προφανώς και κάθε εγκληματικής δράσης) πρέπει να γίνεται με νόμιμα μέσα και με πλήρη σεβασμό των αρχών του κράτους δικαίου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αφού η διαφύλαξη των ατομικών ελευθεριών από το Κράτος, το οποίο λειτουργεί ως θεματοφύλακός τους, αποτελεί τη δικαιολογητική βάση της καταπολέμησης της εγκληματικότητας η οποία θίγει τις αξίες αυτές. Θα ήταν οξύμωρο το κράτος για να προστατεύσει τις αξίες αυτές όπως την ανθρώπινη ζωή και αξιοπρέπεια, ή την ανάπτυξη της προσωπικότητας να επιβάλλει περιορισμούς και να προβαίνει σε προσβολές αυτών των δικαιωμάτων. Ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία στο μέλλον εγκαταλειφθεί μερικά ο κανόνας του εθνικού κράτους, η αρχή του κράτους δικαίου πρέπει να παραμείνει ακέραιη^[2].

Εκείνο που εξετάζεται ακροθιγώς, στην παρούσα μελέτη είναι ορισμένα δικαιώματα τα οποία θίγονται στην προσπάθεια αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, σε ποιο βαθμό, με ποια κριτήρια οριοθετείται το πλαίσιο σύγκρουσης των διαφόρων δικαιωμάτων που θίγονται και αν μπορεί να υπάρξει απόλυτη προστασία των ατομικών ελευθεριών.

Κατ' αρχήν είναι απαραίτητος ο εννοιολογικός καθορισμός της έννοιας του οργανωμένου εγκλήματος, η οριοθέτηση του φαινομένου και του ακριβούς περιεχομένου της έννοιας της συμμετοχής και των τρόπων συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση, για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδιαίτερα όταν εφαρμόζονται ειδικές ανακριτικές τεχνικές, αλλά και για την εμπέδωση των χαρακτηριστικών του από τη δικαστηριακή

« η διαφύλαξη των ατομικών ελευθεριών από το Κράτος αποτελεί τη δικαιολογητική βάση της καταπολέμησης της εγκληματικότητας η οποία θίγει τις αξίες αυτές »

[1] Για την οριοθέτηση της έννοιας και συναφών με αυτήν εννοιών βλ. Γεωργίου Χλούπη «ΔΙΑΣΥΝΟΡΙΑΚΟ ΚΑΙ ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ», Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σελ. 27 επ.

[2] Η σημασία της έννοιας του κράτους δικαίου, η οποία αποτελεί θεμελιώδες επίτευγμα του συνταγματικού πολιτεύματος, ουσιαστικά είναι η προστασία από την κρατική αυθαιρέσια και ανομία. Βλ. Αριστόβουλος Μάνεσης «ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ τ. α' ατομικές ελευθερίες», πανεπιστημιακές παραδόσεις, δ'

έκδοση, Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 1982, σελ. 57. «Κράτος δικαίου είναι πριν και πάνω απ' όλα, η κανονιστικά περιορισμένη και θεσμικά αντισταθμισμένη κρατική εξουσία, η εξουσία που γνωρίζει και συναντά φραγμούς στην άσκησή της, με πρώτο και καλύτερο «φραγμό» την αναγνώριση ατομικών δικαιωμάτων και την εγκαθίδρυση μηχανισμών ή διαδικασιών, πολιτικού ή δικαστικού χαρακτήρα για την εγγύησή τους», βλ. σχετικά: Αντώνης Μανιτάκης «Κράτος δικαίου και δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας», Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 1993, σελ. 60.

Ανθρώπινα Δικαιώματα

πρακτική. Τα τελευταία χρόνια τόσο σε διεθνές, όσο και σε εθνικό επίπεδο έχουν γίνει σημαντικές προσπάθειες οριοθέτησης της παραπάνω έννοιας. Έτσι με την αποσαφήνιση της έννοιας και την ενσωμάτωσή της στις εθνικές ποινικές νομοθεσίες, οι σχετικές ανακριτικές πράξεις θα αφορούν μόνο στις περιπτώσεις οι οποίες ανάγονται στο οργανωμένο έγκλημα χωρίς να διευρύνεται η εφαρμογή τους και σε άλλες όπως αυτές της σύστασης και συμμορίας ακόμη και αν αφορούν σε κακούργημα, ελέγχοντας έτσι και τον κρατικό μηχανισμό καταστολής από αυθαιρεσίες και επαχθείς πρακτικές.

Ένας τομέας που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής είναι η προστασία των δικαιωμάτων των υπόπτων και του κατηγορουμένου, ειδικότερα στις περιπτώσεις κατά τις οποίες εφαρμόζο-

νται ειδικές ανακριτικές τεχνικές. Η καταστολή δεν πρέπει να εφαρμόζεται εις βάρος της νομιμότητας, ή καλύτερα, εις βάρος των ατομικών ελευθεριών. Η «επιτυχής» καταστολή ωστόσο, αναπόφευκτα συγκρούεται με ατομικές ελευθερίες. Η ισορροπία μεταξύ των δύο αυτών συνιστωσών είναι το κύριο αντικείμενο της μελέτης αυτής. Οι ειδικές ανακριτικές μέθοδοι πρέπει να ενσωματωθούν στο ποινικό δικονομικό σύστημα κάθε έννομης τάξης και να ελέγχονται από τη δικαστηριακή πρακτική τόσο σε εθνικό επίπεδο, όσο και σε διεθνές^[3]. Επιπλέον οι αρχές του Δικαστηρίου των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων βασιζόμενες στην Ε.Σ.Δ.Α., αποτελούν εχέγγυο για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδιαίτερα σε θέματα συλλογής και εκτίμησης των αποδείξεων^[4].

[3] Ο Λίβος αναφέρει ότι περισσότερο επικίνδυνη είναι η μη εισαγωγή των ειδικών ανακριτικών πράξεων σε ένα δικονομικό σύστημα και αυτό γιατί είναι ευρέως γνωστό ότι οι αστυνομικές αρχές πολλών χωρών, υπό τη διαρκή πίεση να εμφανίσουν απτά αποτελέσματα στον αγώνα τους κατά του οργανωμένου εγκλήματος, μετέρχονται συχνότερα από ότι θα φανταζόταν κανείς τέτοιες ανακριτικές μεθόδους διαλεύκανσής του. Η νομιμότητα συγκεντρώσεων του επιβαρυντικού αποδεικτικού υλικού δεν ερευνάται από τα δικαστήρια, διότι στις περιπτώσεις αυτές εκείνο το οποίο θεωρείται ότι προέχει είναι η επιτυχημένη καταστολή και όχι το, εις βάρος της νομιμότητας, καταβληθέν κόστος. Βλ. Νίκος Λίβος «Οργανωμένο Έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του», Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου με θέμα: «ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ», Αθήνα, Σάκουλας, 2000, σελ. 59.

[4] «Η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προσβάλλει κατά τρόπο ανυπόφορο υπερεθνικά έννομα αγαθά της διεθνούς κοινότητας. Γι' αυτό και οι περιλαμβανόμενοι σε διεθνείς συμβάσεις κανόνες δικαίου οι οποίοι αναφέρονται στα ανθρώπινα δικαιώματα υπάγονται συστηματικά στο δίκαιο των διεθνών εγκλημάτων. Μεταξύ των κανόνων αυτών πρωτεύουσα θέση έχει η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του 1950 (κυρ. ν.δ. 53/1974) η επίδραση της οποίας στη διαμόρφωση του εσωτερικού ουσιαστικού και δικονομικού ποινικού δικαίου υπήρξε αποφασιστική. Στη σύμβαση απαγορεύονται οι απάνθρωπες και ταπεινωτικές ποινές, τα βασανιστήρια (άρθρο 3), αναγνωρίζεται η αρχή n.c.n.p.s.l. (άρθρο 7) και καθιερώνονται οι ελάχιστοι όροι διεξαγωγής έντιμης δίκης (fair trial). Τέτοιες εγγυήσεις είναι μεταξύ άλλων η γνώση της κατηγορίας, η δυνατότητα του κατηγορουμένου να υπερασπίζεται τον εαυτό του μόνος του ή με συνήγορο της επιλογής του, η εξέταση μαρτύρων κατηγορίας και υπερασπίσεως και το τεκμήριο αθωότητας (άρθρο 6)».

Βλ. Χρίστος Μυλωνόπουλος «Διεθνές ποινικό δίκαιο. Τα τοπικά όρια των ποινικών νόμων», β' έκδοση, Αθήνα - Κομοτηνή, Σάκουλας, 1993, σελ. 39.

Στις 3 και 4 Ιουνίου 1999 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε να προβεί στη σύνταξη ενός Χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ο Χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων ο οποίος έχει καταρτισθεί δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα (βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Μαρία Καϊάφα Γκμπάντι «Παρατηρήσεις στην πρόταση της Επιτροπής για έκδοση απόφασης πλαίσιο από το Συμβούλιο σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης», Ποιν.Δικ. 11/2001, σελ. 1108). Ο Χάρτης αυτός περιέχει τις γενικές αρχές οι οποίες κατοχυρώνονται με τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1950, τις αρχές οι οποίες απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, καθώς και τα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών της Ένωσης και τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα όπως ορίζονται στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη και στον Κοινωνικό Χάρτη των θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων. Το Δεκέμβριο του 2000 στη Νίκαια, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, υπέγραψαν το Χάρτη, ο οποίος υιοθετήθηκε ως διακήρυξη. Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. είχε ενταχθεί στο σχέδιο της συνταγματικής συνθήκης της Ευρώπης (αυτοτελές μέρος II του Συντάγματος) και θα πρέπει να αποκτήσει νομική δεσμευτικότητα. Όπως αναφέρει ο Τσιρίδης, η ένταξη του Χάρτη στο Ευρωπαϊκό Σύστημα θα πρέπει να συνδυασθεί με την ταυτόχρονη δυνατότητα άσκησης ατομικής προσφυγής στο Δ.Ε.Κ. ώστε να υπάγονται στο δικαιοδοτικό του έλεγχο τα θεσμικά όργανα της Ένωσης, οι δραστηριότητες των οποίων μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο τις εγγυήσεις και τα δικαιώματα αυτά, ιδιαίτερα όσον αφορά στον τομέα της δικαστικής και αστυνομικής συνεργασίας. Βλ. αναλυτικά και Πολυχρόνης Τσιρίδης «Η προστασία των

« Οι ειδικές ανακριτικές μέθοδοι πρέπει να ενσωματωθούν στο ποινικό δικονομικό σύστημα κάθε έννομης τάξης »

Προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εγκληματική δράση

Ειδικότερα ο επαχθής χαρακτήρας των ειδικών ανακριτικών πράξεων επιβάλλει να ισχύουν με ιδιαίτερη έμφαση ως προς αυτές, όχι μόνο οι γενικές αρχές οι οποίες διέπουν την ανάκριση (αρχές της αναγκαιότητας, της υπερβάσεως του υπέρμετρου, της αναγκαίας αναλογίας, της προσφορότητας, της μη αυτοενοχοποίησης του θιγομένου και του προσήκοντος βαθμού υπόνοιας), αλλά παράλληλα προς αυτές και μία σειρά από ειδικές αρχές οι οποίες αφορούν κατά κύριο λόγο (αν και όχι αποκλειστικά) στις ειδικές ανακριτικές πράξεις⁵¹. Τέτοια αρχή είναι: η επιφύλαξη του νόμου δηλαδή να προβλέπονται ρητά, με πληρότητα και σαφήνεια οι προϋποθέσεις νόμιμης διεξαγωγής μίας ανακριτικής πράξης με

ειδική πρόβλεψη στο νόμο για τον περιορισμό της άσκησης του προσβαλλόμενου ατομικού δικαιώματος.

Οι ειδικές αυτές αστυνομικές τεχνικές και κυρίως η ηλεκτρονική παρακολούθηση του υπόπτου, η παγίδευση των τηλεφώνων και η χρήση αστυνομικών “υπό συγκάλυψη”, αποτελούν πλέον πραγματικότητα σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη. Οι μέθοδοι αυτές χρησιμοποιούνταν αρχικά αποκλειστικά από τις υπηρεσίες ασφαλείας των κρατών. Οι Η.Π.Α. πρώτες τις εφάρμοσαν στο επίπεδο της καταστολής του εγκλήματος, ενώ από την δεκαετία του 1970 άρχισαν να εφαρμόζονται και στην Ευρώπη κυρίως για υποθέσεις ναρκωπι-

δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Διηγορική Επικαιρότητα 69/Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2003, σελ. 6 επ.

Η Ε.Σ.Δ.Α. αποτελεί το κύριο νομικό όργανο για την εξασφάλιση του σεβασμού των δικαιωμάτων του ατόμου στη Ευρώπη. Παρά το γεγονός ότι η Ε.Ε. δεν έχει προσχωρήσει στην εν λόγω σύμβαση, όλα τα κράτη μέλη είναι μέλη της σύμβασης. Στο σχέδιο της συνταγματικής συνθήκης της Ε.Ε. η προσχώρηση στην Ε.Σ.Δ.Α. συγκαταλέγεται μεταξύ των επιδιωκόμενων σκοπών της Ένωσης (άρθρο 7 παρ. 2), στο δε προοίμιο επιβεβαιωνόταν ο σεβασμός των δικαιωμάτων τα οποία απορρέουν από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις, την Ε.Σ.Δ.Α., τους κοινωνικούς χάρτες που έχουν υιοθετηθεί από την Ε.Ε. και το Συμβούλιο της Ευρώπης, καθώς και από τη νομολογία του Δ.Ε.Κ. και του ΕυρΔΔΑ. Επιπλέον το Δ.Ε.Κ. στήριξε τη νομολογία του στις αρχές οι οποίες ορίζονται στη σύμβαση αυτή, καθώς και στις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, προκειμένου να εξασφαλίσει το σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ε.Ε. Το προοίμιο της Ενιαίας Πράξης του 1986 και στη συνέχεια το άρθρο 6 (πρώην άρθρο ΣΤ) της συνθήκης για την Ε.Ε. εισάγουν και τυπικά την υποχρέωση της Ένωσης να σέβεται τα δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ (άρθρα 6 και 7) ενισχύει τις διατάξεις οι οποίες ισχύουν για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων με τη θέσπιση μιας σειράς ιδρυτικών αρχών της Ένωσης (αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας, του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, καθώς και του κράτους δικαίου), καθιστώντας το Δικαστήριο αρμόδιο για την εξασφάλιση του σεβασμού των αρχών αυτών από τα ευρωπαϊκά όργανα. Προβλέποντας την επιβολή κύρωσης (αναστολή ορισμένων δικαιωμάτων του κράτους) σε περίπτωση παραβίασης των αρχών αυτών από κράτος μέλος. Ιδιαίτερο βάρος έχει δοθεί και στην καταπολέμηση των διακρίσεων, καθώς και κατά του ρατσισμού και της ξενοφοβίας.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων θεωρεί παράνομη την ανεξέλεγκτη παρακολούθηση

των τηλεπικοινωνιών των πολιτών στο χώρο εργασίας τους (τηλέφωνα, e-mail, ίντερνετ). Οι τηλεφωνικές κλήσεις από επαγγελματικούς χώρους υπάγονται στην έννοια της ιδιωτικής ζωής και της αλληλογραφίας που προστατεύονται από το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Επίσης, επικίνδυνη για την ιδιωτική ζωή των ατόμων θεωρεί η Επιτροπή της Βενετίας (αρμόδιο όργανο του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δημοκρατία και το δίκαιο) τη χωρίς όρους βίντεο – επιτήρηση με αστυνομικές κάμερες όσων κινούνται στους δημόσιους χώρους. Ενστάσεις για τον τρόπο με τον οποίο προωθείται η ενίσχυση της αστυνομικής συνεργασίας των χωρών της Ε.Ε., μέσω της δημιουργίας γενικευμένων τραπεζών DNA, δακτυλικών αποτυπωμάτων και αριθμών κυκλοφορίας αυτοκινήτων (στο πλαίσιο της συνθήκης Προουμ) έχει εκφράσει με γνωμοδότησή του ο Ευρωπαίος Επόπτης Προσωπικών Δεδομένων Peter Hustinx. Τα τρία αυτά σημαντικά θεσμικά ευρωπαϊκά όργανα δίνουν προβάδισμα στην προστασία της ιδιωτικής ζωής από αθέμιτες παρεμβάσεις της δημόσιας εξουσίας. Αντιτίθενται στην παραβίαση της ιδιωτικής ζωής στο όνομα γενικόλογων και αόριστων επικλήσεων κινδύνων από τις κυβερνήσεις. Παράλληλα όμως αναγνωρίζουν ότι υπάρχει τρόπος για την εφαρμογή αυτών των προσχωρημένων τεχνολογικά αστυνομικών μέτρων εάν τηρηθούν αυστηρές προϋποθέσεις ασφάλειας για τα προσωπικά δεδομένα τα οποία οι αρχές δεσμεύουν και επεξεργάζονται.

⁵¹ Νίκος Λίβος «Οργανωμένο Έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του», Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου με θέμα: «ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ», Αθήνα, Σάκουλας, 2000, σελ. 60. Πολύ εύστοχα αναφέρει στην εισήγησή του (σελ. 56) ότι όλες αυτές οι ανακριτικές μέθοδοι έχουν ως συνέπεια τους σημαντικές προσβολές των θεμελιωδών ελευθεριών όχι μόνον του αμέσως από την εφαρμογή τους θιγομένου, αλλά και τρίτων, άσχετων κατ' αρχήν με το οργανωμένο έγκλημα προσώπων (λ.χ. του τρίτου που έχει τηλεφωνική συνδιάλεξη με πρόσωπο του οποίου παρακολουθείται το τηλέφωνο).

« η ηλεκτρονική παρακολούθηση του υπόπτου, η παγίδευση των τηλεφώνων και η χρήση αστυνομικών “υπό συγκάλυψη”, αποτελούν πλέον πραγματικότητα σε πολλά ευρωπαϊκά κράτη»

Ανθρώπινα Δικαιώματα

κών και σε συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες των Η.Π.Α.^[6] Με τις τεχνικές αυτές προσβάλλεται το δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής του εμπλεκόμενου ατόμου, το οποίο κατοχυρώνεται συνταγματικά ενώ υπάρχει και σχετική πρόβλεψη στο άρθρο 8 της Ε.Σ.Δ.Α. Στην δεύτερη παράγραφο του παραπάνω άρθρου αναφέρεται ότι το δικαίωμα αυτό μπορεί να παραβιαστεί εφόσον η επέμβαση της δημόσιας αρχής προβλέπεται από το νόμο (αρχή της νομιμότητας) και αποτελεί μέτρο το οποίο σε μία δημοκρατική κοινωνία είναι αναγκαίο (αρχή της αναγκαιότητας) για την εθνική και δημόσια ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης, την πρόληψη των ποινικών παραβάσεων, την οικονομική ευημερία της χώρας, την προστασία της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών άλλων^[7].

^[6] Ethan Nadelmann «The Americanization of Global Law Enforcement: The Diffusion of American Tactics and Personnel», στο: William F. McDonald “Crime and Law Enforcement in the Global Village”, χ.τ. Northern Kentucky University, Anderson Publishing Co and the Academy of Criminal Justice Sciences, 1997, σελ. 127, 128.

^[7] Στη διεθνή σύμβαση του Παλέρμω για την καταπολέμηση του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, στο άρθρο 20 ορίζεται ότι εάν επιτρέπεται από τις βασιικές αρχές του εσωτερικού νομικού συστήματος, κάθε κράτος μέλος θα πρέπει να λάβει τα απαραίτητα μέτρα για να παράσχει την κατάλληλη χρήση της ελεγχόμενης παράδοσης και, όταν το θεωρεί κατάλληλο, τη χρήση άλλων ειδικών ερευνητικών τεχνικών όπως η ηλεκτρονική και άλλες μορφές παρακολούθησης και οι μυστικές επιχειρήσεις, από τις αρμόδιες αρχές του στην επικράτειά του με σκοπό την αποτελεσματική καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος. Στο πλαίσιο της συνεργασίας σε διεθνές επίπεδο, ορίζεται στη δεύτερη παράγραφο του παραπάνω άρθρου ότι τα κράτη μέλη πρέπει να ενθαρρύνονται να συνάψουν τις κατάλληλες διμερείς ή πολυμερείς συμφωνίες ή διακανονισμούς για τη χρήση των εν λόγω ειδικών ανακριτικών τεχνικών.

^[8] ECtHR, 24-4-1990, KRUSLIN case, Series A 176 A και 16-12-1992, NIEMIETZ case, Series A 256 A. Ένα ζήτημα το οποίο έχει προκαλέσει αρκετές συζητήσεις είναι και η ανάλυση γενετικού υλικού (DNA). Εν προκειμένω τονίζονται κάποια στοιχεία, σύμφωνα και με όσα προβλέπει η υπ' αριθμ. 15/2001 γνωμοδότηση της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (βλ. Ποιν.Δικ. 3/2001, σελ. 263 επ.). Τα γενετικά δεδομένα κατατάσσονται στην κατηγορία των ευαίσθητων δεδομένων (ν. 2472/1997) η συλλογή και επεξεργασία των οποίων υπόκειται σε ιδιαίτερες προϋποθέσεις και εγγυήσεις. Οι κίνδυνοι από τη γνωστοποίηση των δεδομένων είναι μεγάλοι, μπορεί να οδηγήσει σε κατηγοριοποίηση των ατόμων, στον στιγματισμό

Επειδή οι τεχνικές αυτές προσβάλλουν την ιδιωτική ζωή των εμπλεκόμενων και θίγουν βασικές συνταγματικές ελευθερίες όπως η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, το απόρρητο της επικοινωνίας, το άσυλο της κατοικίας, απαιτούν μία νομική βάση και η χρήση τους θα πρέπει να περιορίζεται από αρχές, όπως η αναγκαιότητα και η επικουρικότητα σύμφωνα και με όσα αναφέρονται παρακάτω^[8]. Είναι απαραίτητο να βρεθεί η χρυσή τομή ανάμεσα στην προστασία των ατόμων από παραβιάσεις των ατομικών τους ελευθεριών και στην προστασία της κοινωνίας από το οργανωμένο έγκλημα. Πέρα από τις γενικές αρχές του δικαίου, κάθε περίπτωση πρέπει να κρίνεται *in concreto* με βάση την αρχή της στάθμισης των συμφερόντων κατά τη σύγκρουση των ατομικών δικαιωμάτων^[9].

και στον κοινωνικό αποκλεισμό τους. Θα πρέπει να διαπιστώνεται μόνο η ταυτότητα του ατόμου και να μην προκύπτουν πρόσθετες πληροφορίες και δημιουργία προφίλ προσωπικότητας. Ο προσδιορισμός κάποιου ατόμου ως υπόπτου πρέπει να συνδυάζεται και από άλλες ενδείξεις ή αποδείξεις. Πρέπει να ισχύει η αρχή της αναλογικότητας μεταξύ των δικαιωμάτων τα οποία θίγονται και του δημοσίου συμφέροντος το οποίο επιδιώκεται. Η μέθοδος αυτή πρέπει να επιφυλάσσεται για τα ιδιαίτερα σοβαρά εγκλήματα και συγκεκριμένα σε εκείνα στα οποία οι σχετικές αναλύσεις μπορούν να οδηγήσουν σε διαλεύκανση των υποθέσεων (εγκλήματα κατά της ζωής, απαγωγή, σεξουαλικά εγκλήματα). Προληπτική χρήση και ανάλυση γενετικού υλικού πρέπει να αποκλειστεί. Δεν πρέπει να γίνεται χρήση αυτής της μεθόδου σε απροσδιόριστο ή δυσανάλογα μεγάλο αριθμό προσώπων, εφόσον δεν τεκμηριώνεται και από άλλα στοιχεία ο ενδεχόμενος συσχετισμός τους με συγκεκριμένη ενέργεια ή δράση. Η διαπίστωση των προϋποθέσεων αυτών και η έγκριση για τη διεξαγωγή της λήψης και ανάλυσης του γενετικού υλικού πρέπει να τελεί υπό δικαστικές εγγυήσεις και λόγω της σοβαρότητάς της να ανατεθεί στο Συμβούλιο Εφετών. Μετά την πιστοποίηση της ταυτότητας το γενετικό υλικό πρέπει να καταστρέφεται. Πρέπει να λαμβάνονται ενισχυμένα μέτρα ασφαλείας προς αποφυγή κάθε παρέμβασης και μη εξουσιοδοτημένης πρόσβασης. Βλ. σχετικά και Γεωργίου Χλούπη «ΔΙΑΣΥΝΟΡΙΑΚΟ ΚΑΙ ΥΠΕΡΕΘΝΙΚΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ», Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, σελ. 353 επ. όπου εξετάζονται οι διατάξεις του ν. 2928/2001 στον οποίο προβλέπεται η ανάλυση του DNA για τη διαπίστωση της ταυτότητας του δράστη των εγκλημάτων τα οποία περιγράφονται στη σχετική διάταξη και γίνεται μια παρουσίαση των προβλημάτων τα οποία δημιουργεί η μέθοδος αυτή, όσον αφορά και στα ατομικά δικαιώματα.

^[9] Βλ. σχετικά για τις έννοιες «ελευθερία και ασφάλεια» και τις μεταξύ τους σχέσεις την πολύ περιεκτική μελέτη

« κάθε περίπτωση πρέπει να κρίνεται *in concreto* με βάση την αρχή της στάθμισης των συμφερόντων »

Προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εγκληματική δράση

Σκοπός της συγκέντρωσης πληροφοριών με αυτές τις μεθόδους είναι να αποτελέσουν αποδεικτικά στοιχεία στην ποινική δίκη, στην οποία ελέγχεται η παραβίαση των δικαιωμάτων και η αξιοπιστία των μέσων αυτών. Αν συγκεντρώνονται με σκοπό τη μελλοντική χρήση για την εξάρθρωση εγκληματικών οργανώσεων, ή για προληπτικούς λόγους, χωρίς να υπάρχει συγκεκριμένη εγκληματική ενέργεια ή αποχρώσεις ενδείξεις, με αποτέλεσμα να μην ελέγχονται δικαστικά, μειώνεται περαιτέρω η θωράκιση και διασφάλιση των ατομικών ελευθεριών. Ειδικότερα οι έρευνες οι οποίες αποβλέπουν στην πρόληψη ενός εγκλήματος, όταν τα δικαστικά συστήματα τις επιτρέπουν, πρέπει να καθορίζονται και να οριοθετούνται από αυστηρές προϋποθέσεις, δηλαδή: να χρησιμοποιούνται μόνον όταν δεν υπάρχουν άλλα μέσα πρόληψης του εγκλήματος (αρχή της επικουρικότητας). Να γίνεται χρήση μέσων αναγνωρισμένων από το ισχύον δίκαιο με σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και να διεξάγονται με την έγκριση της δικαστικής αρχής και υπό τον έλεγχο της (αρχή της νομιμότητας). Να περιορίζονται σε βαριά εγκλήματα και ιδιαίτερα στην οργανωμένη εγκληματική δράση (αρχή της αναλογικότητας)^[10]. Για κάθε ενέργεια, γενικά πρέπει να υπάρχει έγκριση του αρμόδιου εισαγγελέα και σε επείγουσες περιπτώσεις η έγκριση αυτή πρέπει να δίνεται σε σύντομο χρονικό διάστημα, διασφαλίζοντας έτσι κατά το δυνατόν, τη νομιμότητα της πράξης και τα δικαιώματα του εμπλεκόμενου ατόμου. Η υπεράσπιση πρέπει να έχει πρόσβαση σε όλα τα στοιχεία, να καλεί και να εξετάζει τους μάρτυρες, ενώ σε περίπτωση ανωνύμων μαρτύρων ο δικαστής και ο εισαγγελέας πρέπει να γνωρίζουν τα στοιχεία τους.

Στις περιπτώσεις της χρήσης αστυνομικών “υπό συγκάλυψη”, ο αστυνομικός θα πρέπει να μην προκαλεί άμεσα και άμετρα τον ύποπτο, ο οποίος θα πρέπει να ειδηλώνει γνήσια εγκληματική βούληση για τη διάπραξη εγκλήματος. Οι μυστικές αυτές επιχειρήσεις

θα ήταν ορθό να λαμβάνουν χώρα για μικρό χρονικό διάστημα ώστε να μειωθεί η προοπτική διάπραξης εγκληματικών πράξεων από τους μυστικούς αστυνομικούς, ενώ θα ενημερώνεται ο αρμόδιος εισαγγελέας για κάθε πράξη. Ο σκοπός των ενεργειών αυτών είναι η συλλογή αποδείξεων για ποινική δίωξη των υπόπτων και όχι η πρόκληση εγκληματικής πράξης. Η εγκληματική βούληση πρέπει να προϋπάρχει και η εγκληματική επιχείρηση να “έχει στηθεί” ή να έχει λάβει χώρα οπότε και οι αστυνομικοί μηχανισμοί θα ενεργήσουν κατασταλτικά.

Σε περίπτωση κατά την οποία οι ειδικές αυτές τεχνικές, μελλοντικά, εφαρμοστούν από υπερεθνικές αστυνομικές αρχές θα πρέπει να υπάρχει ένας ανεξάρτητος ελεγκτικός μηχανισμός, όπως ένα εισαγγελικό ευρωπαϊκό γραφείο, ή μία στενή συνεργασία με τις εθνικές εισαγγελικές αρχές.

Η συγκέντρωση πληροφοριών με τη χρήση των επαχθών αυτών μεθόδων, από το στάδιο της χρήσης τους για τη σύλληψη και ποινική δίωξη των υπόπτων για διάφορα εγκλήματα και κυρίως για υποθέσεις ναρκωτικών, περνά συχνά στο στάδιο της συστηματικής συλλογής πληροφοριών για το οργανωμένο έγκλημα γενικά, με σκοπό να φθάσουν οι κατασταλτικές αρχές στην κορυφή της ιεραρχίας, στην εξάρθρωση της οργάνωσης και τη συγκέντρωση δεδομένων για ομάδες και άτομα τα οποία σχετίζονται με το οργανωμένο έγκλημα. Η διαδικασία αυτή κάνει πιο επιτακτική την ανάγκη για τη θέσπιση ασφαλιστικών δικλίδων και για την τήρηση των προαναφερόμενων εγγυήσεων και αρχών. Η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων σε ένα νομοθετικό περιβάλλον προσανατολισμένο στην αποτελεσματικότητα της ποινικής καταστολής και στην αντιμετώπιση νέων και σοβαρών κινδύνων με κάθε θυσία, ακόμη και καθ’ υπέρβαση βασικών αρχών νομοθεσιών των επί μέρους εθνικών κρατών, είναι και πρέπει να παραμένει η Λυδία λίθος βάσει των οποίων

« Σε περίπτωση κατά την οποία οι ειδικές αυτές τεχνικές, μελλοντικά, εφαρμοστούν από υπερεθνικές αστυνομικές αρχές θα πρέπει να υπάρχει ένας ανεξάρτητος ελεγκτικός μηχανισμός, όπως ένα εισαγγελικό ευρωπαϊκό γραφείο»

του Κουράνη «ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΣ ΣΤΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΑ ΟΡΙΑ», ΝοΒ 54, σελ. 1217 επ.

^[10] Κων/νος Ν. Βουγιούκας «Το οργανωμένο έγκλημα γενικώς, σε συνδυασμό με τη βία και την τρομοκρατία, ειδικότερα, στο επίκεντρο παλαιότερων και προσφάτων ειδηλώσεων διεθνών οργανώσεων και οργανισμών», Υπεράσπιση 1999, σελ. 515, όπου αναφέρεται

στα πορίσματα προ-συνεδρίου του Μεξικού, το οποίο εντασσόταν στο πλαίσιο οργάνωσης σχετικών ειδηλώσεων από τη Διεθνή Εταιρεία Ποινικού Δικαίου για την προετοιμασία του 16ου διεθνούς συνεδρίου ποινικού δικαίου στη Βουδαπέστη, τον Σεπτέμβριο του 1999, με θέμα: «Τα ποινικά συστήματα ενώπιον του οργανωμένου εγκλήματος».

Ανθρώπινα Δικαιώματα

κρίνεται το παραδεικτό ενός κανόνα δικαίου^[11].

Ένα άλλο ζήτημα σχετικό με τα δικαιώματα του κατηγορουμένου είναι η περίπτωση των ανώνυμων μαρτύρων. Η αξιοποίησή τους θα δικαιολογείται όταν απειλείται σοβαρά η ζωή τους, ενώ η κατάθεσή τους θα πρέπει να διασταυρώνεται και από άλλα αποδεικτικά μέσα. Ο δικαστής θα πρέπει να έχει γνώση της ταυτότητας του μάρτυρα και η υπεράσπιση τη δυνατότητα άμεσης εξέτασής του. Η ανώνυμη μαρτυρία συγκρούεται με τα δικαιώματα υπεράσπισης, ωστόσο υπό ορισμένες εγγυήσεις και ενόψει της αρχής της ηθικής αποδείξεως θα μπορούσε να επιτραπεί^[12]. Ο τρόπος αυτός εξέτασης μαρτύρων πρέπει να χρησιμοποιείται στο μέτρο που δεν καταλήγει σε σημαντικούς περιορισμούς του σεβασμού της αρχής της δίκαιης δίκης, όπως διαμορφώνεται στο άρθρο 6 της Ε.Σ.Δ.Α. και ιδιαίτερα του δικαιώματος του κατηγορουμένου σε υπεράσπιση και άμυνα^[13]. Σύμφωνα με τα πορίσματα προ-συνεδρίου του Μεξικού, στο πλαίσιο οργάνωσης σχετικών εκδηλώσεων από τη Διεθνή Εταιρεία Ποινικού Δικαίου για την προετοιμασία του 16ου διεθνούς συνεδρίου ποινικού δικαίου στη Βουδαπέστη, με θέμα: “Τα ποινικά συστήματα ενώπιον του οργανωμένου εγκλήματος”, η προσφυγή στην ανώνυμη μαρτυρία δεν φαίνεται κανονικά δυνατή επειδή συγκρούεται με τα δικαιώματα της υπερασπίσεως. Εντούτοις, στις χώρες οι οποίες γνωρίζουν ήδη τη διαδικασία αυτή, πρέπει να θεωρούνται ότι αποτελούν σοβαρές προσβολές στα δικαιώματα της υπερασπίσεως οι πε-

ριπτώσεις κατά τις οποίες η ανώνυμη μαρτυρία δεν είναι σύμφωνη με τις ακόλουθες προϋποθέσεις^[14]:

-Να υπάρχουν άλλες αποφασιστικές ενδείξεις. Μια καταδίκη δεν πρέπει να στηρίζεται μόνο σε ανώνυμες μαρτυρίες. Μόνο ο φόβος άμεσων και σοβαρών αντειδικήσεων μπορεί να δικαιολογήσει την προσφυγή στην ανώνυμη μαρτυρία^[15].

-Να αποφασίζει ο δικαστής, είτε πριν είτε κατά τη διάρκεια της δίκης, εάν ένας μάρτυρας μπορεί να καταθέσει ανώνυμα.

-Να διαθέτει η υπεράσπιση κατάλληλο μέσο υποβολής ερωτήσεων στον ανώνυμο μάρτυρα και συμμετοχής στην εξέτασή του.

-Να ελέγχει ο δικαστής την πορεία της καταθέσεως.

Η συμμετοχή διαφόρων οργανώσεων και φορέων όπως οι δικηγορικοί σύλλογοι –σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, ή η ακαδημαϊκή κοινότητα, στην άσκηση κριτικής αλλά και ως μηχανισμοί πίεσεως στον νομοθέτη, μπορεί να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στην προάσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των υπόπτων ή των κατηγορουμένων. Σημαντικό εγγυητικό ρόλο στην προστασία και εφαρμογή των θεσμοθετημένων ατομικών ελευθεριών διαδραματίζει και ο δικαστικός κλάδος.

Στα πορίσματα του πρώτου τμήματος του 16^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ποινικού Δικαίου αναφέρεται ότι κατά την εισαγωγή νέων θεσμών και κατά την αναμόρφωση υπαρχόντων για να ανταποκριθούν στην πρόκληση του οργανωμένου εγκλήματος, επιβάλλεται να γίνονται σεβαστά τα ανθρώπινα δικαιώματα και να τη-

« η ανώνυμη μαρτυρία συγκρούεται με τα δικαιώματα υπεράσπισης, ωστόσο υπό ορισμένες εγγυήσεις και ενόψει της αρχής της ηθικής αποδείξεως θα μπορούσε να επιτραπεί»

[11] Χρίστος Μυλωνόπουλος «Οργανωμένο έγκλημα και διεθνές ποινικό δίκαιο», Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου με θέμα: «ΤΟ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΟΥ ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ», Αθήνα, Σάκουλας, 2000, σελ. 113.

[12] Κων/νος Ν. Βουγιούκας «Το οργανωμένο έγκλημα γενικώς, σε συνδυασμό με τη βία και την τρομοκρατία, ειδικότερα, στο επίκεντρο παλαιότερων και προσφάτων εκδηλώσεων διεθνών οργανώσεων και οργανισμών», Υπεράσπιση 1999, σελ. 522, 523.

[13] Στη σύμβαση του Παλέρμο στα άρθρα 24 (προστασία των μαρτύρων) και 26 (μέτρα για τη βελτίωση της συνεργασίας με τις δικαστικές αρχές), δεν προβλέπεται ρητά περίπτωση ανώνυμης μαρτυρίας, στο άρθρο 24 παρ. 2 εδ. β' ορίζεται, με την επιφύλαξη των

δικαιωμάτων του κατηγορουμένου συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα και να καθιερώσουν κανόνες απόδειξης για να μπορεί η κατάθεση των μαρτύρων να δίδεται με τρόπο που να διασφαλίζει την ασφάλεια του μάρτυρα, όπως να επιτρέπεται η κατάθεση να δίδεται μέσω της χρήσης της τεχνολογίας επικοινωνιών όπως οι βιντεοσυνδέσεις ή άλλα πρόσφορα μέσα.

[14] Κων/νος Ν. Βουγιούκας «Το οργανωμένο έγκλημα γενικώς, σε συνδυασμό με τη βία και την τρομοκρατία, ειδικότερα, στο επίκεντρο παλαιότερων και προσφάτων εκδηλώσεων διεθνών οργανώσεων και οργανισμών», Υπεράσπιση 1999, σελ. 515.

[15] «Το 16^ο Διεθνές Συνέδριο Ποινικού Δικαίου» (Βουδαπέστη, 5-11 Σεπτεμβρίου 1999), επιμέλεια Δ. Σπινέλλης, Π.Χρ. ΜΘ' /1999, σελ. 877.

Προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εγκληματική δράση

ρούνται οι βασιικές αρχές του ποινικού δικαίου, όπως για παράδειγμα η απαίτηση να υφίσταται κοινωνικά επικίνδυνη συμπεριφορά ως προϋπόθεση του αξιολογίου, η αρχή “nulla poena sine culpa”, η αρχή της αναλογικότητας μεταξύ εγκλήματος και ποινής και η αρχή “in dubio pro reo”. Οι μεταρρυθμιστές της νομοθεσίας πρέπει να έχουν πάντα υπόψη τον κίνδυνο, τα ειδικά σχεδιασμένα για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος νέα νομικά κείμενα τα οποία προβλέπουν για παράδειγμα νέες μορφές συμμετοχής, να χρησιμοποιηθούν σε άλλες περιπτώσεις και να έχουν απρόβλεπτες συνέπειες σε αυτό. Το ουσιαστικό ποινικό δίκαιο δεν πρέπει να μεταβληθεί σε ένα όργανο προληπτικής καταπολέμησης των δυνατών απειλών κατά της κοινωνίας^[16].

Σε κάθε περίπτωση μπορεί να βρεθεί η «χρυσή τομή», ένα ενδεικτικό παράδειγμα καταθέτει πολύ εύστοχα ο Λίβος αναφερόμενος στο δίλημμα που αναφέρεται ανάμεσα στην αποτελεσματικότητα της διεξαγωγής μιας ανακριτικής πράξης και στην προσβολή των δικαιωμάτων του θιγομένου, αναφέρεται έτσι σε μία λύση στην οποία έχουν καταφύγει οι έννομες τάξεις της Δανίας και της Αυστρίας. Η τακτική αυτή είναι ο αυτεπάγγελτος διορισμός συνηγόρου επιλεγόμενος από σχετικό κατάλογο ο οποίος καταρτίζεται με ειδική διαδικασία, αμειβόμενος από το δημόσιο, απολαμβάνοντας πλήρη ανεξαρτησία και τηρώντας το επαγγελματικό απόρρητο. Ο συνηγόρος διορίζεται από το δικαστικό συμβούλιο το οποίο διατάσσει τη διενέργεια της ανακριτικής πράξης, ενημερώνεται για λογαριασμό του θιγομένου σχετικά με οτιδήποτε αφορά στην διεξαγωγή της και ασκεί υπέρ αυτού όσα δικαιώματα προβλέπονται στο νόμο. Πρέπει ν' αποφευχθούν αστυνομικού χαρακτήρα βεβιασμένες προτεραιότητες και να προωθηθεί μία ορθολογική, και με ιδιαίτερη προσοχή στον τομέα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αντεγκληματική πολιτική. Μεταξύ της εγκληματικότητας και του κράτους που την καταπολεμά δεν υπάρχει “ισότητα όπλων” με την έννοια ότι το κράτος δε μπορεί να χρησιμοποιεί όλα τα μέσα για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, οι

ενέργειές του υπαγορεύονται από τις αρχές της νομιμότητας και της αναλογικότητας.

Όπως αναφέρει ο Κουράκης τα μέτρα κατά του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας που ελήφθησαν από τις ευρωπαϊκές χώρες μετά την 11-9-2001 παρέχουν συχνά την εντύπωση ότι υπερβαίνουν τους επιδιωκόμενους στόχους τους και ότι χωρίς να καθιστούν τις κοινωνίες μας ασφαλέστερες (ούτε καν ασφαλείς), συμβάλλουν σε μια σιλήρυνση της ποινικής νομοθεσίας διευκολύνοντας έτσι κατ'αποτέλεσμα τα σχέδια των τρομοκρατών για λαϊκές εξεγέρσεις ως αντίδραση σε ένα πραγματικό ή υποτιθέμενο καταπιεστικό «οργουελιανό» κράτος^[17]. Θα πρέπει η ασφάλεια να ξαναγίνει περιεχόμενο της ελευθερίας και ακραίο όριο της και όχι να αποτελεί το άλλοθι για φαλκίδευση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως ατυχώς επιχειρείται συχνά στις ημέρες μας από τις κυβερνήσεις, με σημαντικές πάντως αντιστάσεις από τον πολιτικό, τον επιστημονικό και το δικαστικό κόσμο. Άλλωστε μια ποινική καταστολή που υποτάσσεται σε κανόνες και αρχές με ανθρωπιστικό προσανατολισμό είναι η μόνη που αρμόζει στο νομικό πολιτισμό όσων (Ευρωπαϊκών) κρατών θεωρούν ακόμη τίτλο τιμής να ονομάζονται «Κράτη Δικαίου»^[18].

Η αποτελεσματική αντιμετώπιση του εγκλήματος και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών βρίσκονται σε μία λεπτή ισορροπία. Οποιαδήποτε προσπάθεια, πέραν των παραδοσιακών κατασταλτικών μέτρων για τα οποία υπάρχει εμπειρία και νομολογική αντιμετώπιση στις περιπτώσεις προσβολών δικαιωμάτων υπάρχει πιθανότητα να προσβάλλει έως ένα βαθμό τα δικαιώματα αυτά. Ωστόσο απαιτούνται και άλλα μέτρα πέραν των παραδοσιακών για την αντιμετώπιση των σύνθετων και σύγχρονων μορφών εγκληματικής δράσης. Τα μέτρα αυτά πρέπει να σχεδιάζονται προσεχτικά, ορθολογικά και να εντάσσονται σε ένα γενικό στρατηγικό πλαίσιο αντεγκληματικής πολιτικής. Παρατηρούνται κάποιες τάσεις οι οποίες προβληματίζουν ιδιαίτερα και θα εξακολουθήσουν να προβληματίζουν τους θεωρητικούς και εφαρμοστές του δικαίου. Χαρακτηριστικά αναφέ-

«απαιτούνται και άλλα μέτρα πέραν των παραδοσιακών για την αντιμετώπιση των σύνθετων και σύγχρονων μορφών εγκληματικής δράσης.»

[16] ο.π., σελ. 874.

[17] Επιπλέον η κριτική κατά των μέτρων αυτών μπορεί να οδηγήσει και σε εγκατάλειψή τους.

[18] Νέστορας Κουράκης «ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΣ ΣΤΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΑ ΟΡΙΑ», ΝοΒ 54, σελ. 1225, 1226.

Ανθρώπινα Δικαιώματα

ρονται, πέραν όσων έχουν προηγηθεί, η αναβάθμιση της σημασίας του κινδύνου πριν από τη βλάβη των εννόμων αγαθών, ποινικοποιούνται έτσι συμπεριφορές, όπως η συμμετοχή, οι οποίες αφήνουν να αναδυθεί ένας ποινικά αξιόλογος κίνδυνος χωρίς ακόμη να υπάρξει βλάβη του εννόμου αγαθού από την πράξη η οποία θα ακολουθήσει. Η ανέλεγκτη διολίσθηση της ποινικής καταστολής προς την τιμωρία των προθέσεων, δηλαδή του φρονήματος είναι το πλέον ανησυχητικό^[19].

Ός προς το οργανωμένο έγκλημα, παρατηρείται ότι διαμορφώνεται μια δικονομία αστυνομικού τύπου με ευέλικτες τεχνικές και μυστικότητα για τις διωκτικές αρχές και αντιστροφή ίσως του τεκμηρίου της αθωότητας και του βάρους απόδειξης για τους υπόπτους και κατηγορούμενους, όπου η τεκμαιρόμενη υπαιτιότητα υπερέχει της τεκμαιρόμενης αθωότητας. Οι νέες ανακριτικές πράξεις γίνονται επιθετικότερες. Δεν κατανέμεται προσωπική ποινική ευθύνη σε ένα άτομο με πλήρη απόδειξη, αλλά τεκμαίρεται με τη θεμελίωση και απόδειξη της ευθύνης του εγκληματικού δικτύου στο οποίο συμμετέχει. Σημαντικά κεκτημένα και βασικές αρχές του ποινικού δικαίου και της ευρωπαϊκής δογματικής ποινικής επιστήμης όπως το διττό αξιόποινο, υπαναχωρούν.

Το σχετικό προβληματισμό και τη διάσταση του προβλήματος αποδίδει με περιεκτικό και σαφή τρόπο ο Μυλωνόπουλος ο οποίος αναφέρει ότι^[20]: «τα τελευταία χρόνια, με αυξανόμενη ένταση μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, η ισχύς των αξιών του νομικού μας πολιτισμού διέρχεται μια λανθάνουσα αλλά σημαντική μεταλλαγή. Βαθμιαία και ανεπαίσθητα η αμφισβήτηση των ατομικών δικαιωμάτων και η παραβίαση των αρχών που τα προστατεύουν παύει να είναι αποικλειστικώς πραγματική αλλά αρχίζει να προσλαμβάνει θεσμικά χαρακτηριστικά, που διεισδύουν, εν είδει οσμώσεως, στο επίπεδο των ποινικών διατάξεων. Οι παράγοντες που συνέβαλαν σε αυτή την αλλαγή είναι γνωστοί, με προεξάρχοντες αφενός μεν την πιεστική ανάγκη να καταπολεμηθεί η διεθνής τρομοκρατία, αφετέρου δε τις απεριόριστες

δυνατότητες που παρέχει η τεχνολογία στην καταδυνάστευση του ιδιωτικού χώρου των πολιτών. Σιγά σιγά τα προσχήματα φυλλορροούν ενώ παράλληλα -και τούτο είναι ίσως το σημαντικότερο, η ενόχληση από τις παραβιάσεις αυτές δεν φαίνεται να καθίσταται αισθητή στο κοινό».

Για την ουσιαστική αντιμετώπιση του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος είναι αναπόφευκτη η σύγκρουση, ως *ultima ratio*, ανάμεσα σε ατομικά δικαιώματα και ελευθερίες και στις προσπάθειες πρόληψης και κυρίως καταστολής. Πρέπει να βρεθεί η χρυσή τομή πάντα με βάση τον κανόνα της στάθμισης των συμφερόντων κατά τη σύγκρουση των δικαιωμάτων. Οι απειλές του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και οι συνέπειες της δράσης του είναι ιδιαίτερα σημαντικές, από την άλλη η προστασία των ατομικών ελευθεριών είναι παγιωμένη και θεσμοθετημένη και δεν πρέπει να διακυβεύεται στο ελάχιστο το δικαίωμα του καθενός σε δίκαιη δίκη. Η ενίοτε αυθαίρετη επίκληση του γενικού συμφέροντος δεν μπορεί να αποτελεί κερκόπορτα περιστολής των ατομικών ελευθεριών. Στο βαθμό που ορισμένα μέτρα κρίνονται αναγκαία για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της εγκληματικής αυτής δράσης και προκαλούν περιορισμούς ατομικών δικαιωμάτων θα πρέπει να εφαρμόζονται ή να υιοθετούνται με βάση τις αρχές της επικουρικότητας, της αναγκαιότητας, της αναλογικότητας, της αποτελεσματικότητας, της νομιμότητας και του τεκμηρίου της αθωότητας.

Για την καταπολέμηση της υπερεθνικής οργανωμένης εγκληματικής δράσης -η οποία θα πρέπει να ορίζεται σε στενό εννοιολογικό πλαίσιο και με σαφήνεια- ο περιορισμός ορισμένων θεμελιωδών δικαιωμάτων μπορεί να θεωρηθεί έως κάποιο βαθμό δεδομένος. Χάρη επίσης της αποτελεσματικής καταστολής αρκετές φορές η αρχή της σκοπιμότητας θέτει σε αδράνεια την αρχή της νομιμότητας, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των ελεγχόμενων παραδόσεων ή της μειωμένης ποινής, ακόμη και της μη δίωξης εγκληματιών οι οποίοι παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για

«διαμορφώνεται μια δικονομία αστυνομικού τύπου με ευέλικτες τεχνικές και μυστικότητα για τις διωκτικές αρχές και αντιστροφή ίσως του τεκμηρίου της αθωότητας»

[19] Βλ. αναλυτικά Μαρία Καϊάφα Γκμπάντι «Η έννοια του οργανωμένου εγκλήματος στην ΕΕ - Το ποινικό δίκαιο μεταξύ ασφάλειας και ελευθερίας των πολιτών», Ποιν.Δι. 5/2003, σελ.548 επ.

[20] Χρίστος Μυλωνόπουλος «Η αμφισβήτηση των ατομικών δικαιωμάτων στο νέο διεθνές περιβάλλον», ΝοΒ 52/2004, σελ. 769 επ.

Προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εγκληματική δράση

την εξάρθρωση μιας εγκληματικής οργάνωσης. Το ζήτημα είναι σε τι βαθμό λαμβάνει χώρα αυτή η προσβολή των ατομικών ελευθεριών και η σχετικοποίηση κλασικών δικονομικών αρχών και με βάση ποιες αρχές, όπως διατυπώνεται και παραπάνω. Όπως αναφέρει ο Τσάτσος μεταξύ των διαφόρων θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν υφίσταται σχέση ιεραρχίας. Δεν υπάρχουν κατά το Σύνταγμα “σημαντικότερα” και “λιγότερο σημαντικά” θεμελιώδη δικαιώματα. Η στάθμιση της εκάστοτε προτεραιότητας, δηλαδή η προστασία της μιας και ο περιορισμός της άλλης ατομικής ελευθερίας, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, είναι ζήτημα πραγματικό, εξαρτώμενο από τις συντρέχουσες συγκυρίες. Η στάθμιση αυτή οφείλει να αναζητήσει την όσο το δυνατό αποτελεσματικότερη προστασία και των δύο συγκρουόμενων δικαιωμάτων (αρχή της πρακτικής αρμονίας)^[21]. Ο Μάνεσης^[22] παραθέτει τις γενικές αρχές οι οποίες πρέπει να ισχύουν για τους περιορισμούς των ατομικών ελευθεριών και συγκεκριμένα: να έχουν αντικειμενικό και απρόσωπο χαρακτήρα, να δικαιολογούνται από σοβαρούς λόγους γενικότερου δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος, να ισχύει η αρχή της αναλογικότητας, να μην αναιρούν τον πυρήνα του δικαιώματος με απόλυτες απαγορεύσεις και περιορισμούς και να ερμηνεύονται στενά^[23]. Θα πρέπει επίσης να συμφωνηθεί ένα κοινό πλαίσιο στο οποίο θα κινείται η αντεγκληματική πολιτική, το πλαίσιο αυτό θα πρέπει να είναι η νομιμότητα και η προστασία του σκληρού πυρήνα των ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων. Η μάχη κατά του οργανωμένου εγκλήματος δεν “αγιάζει τα μέσα”.

••••

[21] Βλ. Δημήτρης Τσάτσος “ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ”, τόμος Γ’, Θεμελιώδη Δικαιώματα, Ι, Γενικό Μέρος, Αθήνα - Κομοτηνή, Σάκκουλας, 1988, σελ. 296, 297.

[22] «Οι ατομικές ελευθερίες απολαμβάνουν μια σχετική προστασία, ένας από τους λόγους της σχετικότητας της προστασίας είναι ότι η κυρίαρχη κρατική θέληση τις θεσπίζει και τις ρυθμίζει σε συνάρτηση και με τη διασφάλιση της δικής της επιβολής. Η αυτοπροστασία αυτή της κρατικής εξουσίας εκφράζεται βασικά και σχηματικά με του όρους “δημόσια τάξη και ασφάλεια”. Δεν υπάρχει κράτος εξ ορισμού το οποίο να

προστατεύει τις ατομικές ελευθερίες σε βαθμό τέτοιο που να θέτουν σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη και ασφάλεια, δηλαδή να διακυβεύουν την ίδια την ύπαρξή του. Επιδιώκεται ωστόσο η εξισορρόπηση και ο συνδυασμός των ελευθεριών των πολιτών με την ασφάλεια του κράτους». Βλ. Αριστόβουλος Μάνεσης “ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ α’ ατομικές ελευθερίες”, πανεπιστημιακές παραδόσεις, δ’ έκδοση, Θεσσαλονίκη, Σάκκουλας, 1982, σελ. 58.

[23] ο.π. σελ. 76.

«Η στάθμιση της εκάστοτε προτεραιότητας, δηλαδή η προστασία της μιας και ο περιορισμός της άλλης ατομικής ελευθερίας, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, είναι ζήτημα πραγματικό, εξαρτώμενο από τις συντρέχουσες συγκυρίες»